

לקראת הפריימריז

מחשבה מחודשת על אופן החשיבה - רטוריקה ומציאות

:: מיכה אשחר

"יש הבדל גופני בין הגזע הלבן ובין הגזע השחור שימנע לעולם, למיטב הכרתי, את מגוריהם של שני הגזעים בכפיפה אחת מתוך שוויון חברתי ופוליטי. ומכיוון שאין הם יכולים לחיות בדרך זו, ונגזר עליהם להישאר יחדיו, צריך שיהיו עליונים ותחתונים, ואני איני שונה מכל אדם אחר בתמיכתי בהקצאת המעמד העליון לאדם הלבן".

הדובר איננו איש ארגון קו-קלוקס-קלאן, וגם לא ראש ממשלת דרום אפריקה הישנה. הוא אפילו איננו שר בממשלת ישראל. למרבה התדהמה (לפחות של רובנו) זהו נשיא ארצות הברית שלחם בעבדות ושילם בחייו על מלחמה זו: אברהם לינקולן. עלי לומר מיד כי אינני מתכוון להציג את לינקולן באור שלילי ואף לא לבקר אותו. להפך, השאלה המתבקשת היא כיצד אישיות נדירה כמוהו מתבטאת כך? כיצד זה "מדינאי מוסרי-ריאליסט", כפי שהיטיב להגדירו ההיסטוריון אבי בראלי, מתבטא כך ולא באורח חד-פעמי?

מה אפשר לכמוד ממלחמת האזרחים האמריקאית?

הדוגמה של לינקולן תשמש אותי כדי לדון בטענה לגבי אופן הניתוח וההבנה של פוליטיקה ושל מדיניות. במאה התשע-עשרה, מנהיגים לבנים של אומות מערביות לא ערערו על עליונות הגזע הלבן ועל כל שיטת הדירוג הגזעי. לינקולן הוא דמות היסטורית קודם כל, לא אידיאולוגית. ואם הוא דמות היסטורית רלוונטית אזי הוא מחזיק בדעות רלוונטיות, בקונטקסט פוליטי ממשי.

אם נחזור לעמדתו של לינקולן בשאלת העבדות, מתברר שבתקופת מלחמת האזרחים האמריקאית היו לרבים 'בצפון', שנלחם לכאורה לביטול העבדות, אינטרסים כבדי-משקל בעניין החורגים משאלות מוסריות מופשטות. בצפון

התבססה תעשייה מקומית שדרשה מכסים גבוהים כדי להגן על הייצור. ה'דרום' שנלחם למען המשך העבדות (בהכללה) היה חקלאי, ותלוי מאוד במסחר בינלאומי לקיומו הכלכלי. רוב ההכנסות של כלכלת הדרום באו ממכירת כותנה לייצוא; רוב הסחורות האחרות הגיעו מוגמרות מהצפון או מיבוא. לכן היה הדרום תלוי לא רק בעבודה זולה, אלא גם בשווקים פתוחים ללא חומות מכס. מחירה של הכותנה בשוק העולמי, כמו רוב הסחורות הגולמיות, היה נתון לתנודות חריפות. מצד שני מחיר העבדים עלה בהתמדה.

לינקולן היה מוכן להתפשר בנושא העבדות כדי למנוע מלחמה, אם הדרום לא היה פורש מהברית - היא ארצות הברית. אבל אי אפשר היה לקיים את הברית בלי לגרום לאחד הצדדים ויתור, שהיה מבחינת האינטרסים הכלכליים הקיומיים שלו, בלתי מתקבל על הדעת. נקודת המוצא להבנת עמדתו הפוליטית-כלכלית הממשית של לינקולן - איננה עמדתו המוסרית בשאלת העבדות, למרות שלעמדה המוסרית מצידה, היתה מן הסתם השפעה לא-מבוטלת על תפיסת העולם הכלכלית שלו. אלא להיפך, עמדה מוסרית זו היא בעיקרה תוצאה של תפיסת עולם כלכלית, של הנחות יסוד לגבי האופן שבו בני אדם מקיימים את עצמם במובן הפשוט.

כדי להבין מי מייצג באופן הנאמן ביותר השקפות מוסריות מתקדמות, צריך ללמוד מהי המציאות שבה פועל הפוליטיקאי ומהן ההשלכות, במציאות ממשית, של המהלכים הפוליטיים הממשיים. לדעתי, הניתוח בשטח זה נעשה ב'יסוד' באורח לקוי מן היסוד.

המציאות המחשית - כאן ועכשיו

מציאות יחסי העבודה בישראל הוכתבה מחדש בשנת 1994, כאשר הכוח המאורגן של המעסיקים דווקא, היכה מכה ניצחת את העבודה המאורגנת.

עלי לומר מיד כי אינני מתכוון להציג את לינקולן באור שלילי ואף לא לבקר אותו. להפך, השאלה המתבקשת היא כיצד אישיות נדירה כמוהו מתבטאת כך? כיצד זה, "מדינאי מוסרי-ריאליסט" כפי שהיטיב להגדירו ההיסטוריון אבי בראלי, מתבטא כך ולא באורח חד-פעמי?

במציאות המשפטית הקיימת כיום בישראל, זכותו של אדם לנסוע לחו"ל גוברת על זכותם של עובדי משרד הפנים לנהל מאבק מקצועי ולהשבית את מערך הנפקת הדרכונים.

מקצועית. הם נוטים לחשוב כי העולם מוגדר על פי תודעת בני אדם, ולא היא: אופן הפעילות של בני האדם הוא היוצר את תודעתם. נכון לומר כי תודעה זו חוזרת ומשפיעה על האופן שבו בני אדם מייצרים את פרנסתם. אך כיוון זה של השפעה הוא משני.

טעות המשותפת כמעט לכל הפרשנים בני זמננו היא להניח כי תודעתו של אדם היא ראשית הגדרתו כאדם. כאן, מהותית, שורש הטעות המגדירה את דרכו הפוליטית כאופן שבו הוא מפרש את העולם, ואם רק יפרש אותו אחרת – תבוא הגאולה. לעומת זאת טען מרקס כי תבונתו של אדם אינה הדבר המגדיר אותו, אלא האמצעים בהם הוא מקיים את עצמו, ואשר הם מצידם יוצרים ומגדירים מחדש את תבונתו. על דרך השלילה, אדם איננו יכול להגשים את מהותו האנושית, אין הוא יכול להיות אדם אם הוא משולל אמצעי עבודה ומושאי עבודה.

אנשי 'סוד', בעצם כל מי שהוא סוציאליסט ואיננו מתחבא בדלת אמותיו בגלל זה, נתקלים כל יום בהגחכה של עמדותיהם, בלעג, וכל זאת תוך כדי מאמץ מצידם להפוך את השיח הסוציאליסטי ללגיטימי, עד כדי כך מצבנו אנוש. והנה, קם מישהו כמו עמיר פרץ, שהפך את השיח החברתי ללגיטימי. זהו הישג כביר ואינני מקל בו ראש. אבל אני לא מחשיב את ההישג הזה כשהוא לעצמו אלא רואה בו מכשיר, או כלי – אמנם רב-ערך, ועדיין לא יותר מאשר אמצעי להשגת מטרה אחרת: חיים של עבודה יצרנית המכבדת את בעליה בפרנסה ראויה, חופשייה מפחד ולא על חשבון הזולת.

הפוליטיקה הישראלית – בצעדים קטנים

על מה ניטשים כמה מן המאבקים הממשיים בשדה הכלכלי בישראל היום? בפרשת הפרטת חברת החשמל, היה זה דווקא בנימין בן-אליעזר (פואד) שהניח לאורך שנים את כל כובד משקלו הסביר נגד ההפרטה. מתברר לאחרונה כי גם הוא שינה את דעתו ומוליך עתה הפרטה חד צדדית של שוק החשמל הישראלי. אבל אולי עדיין ניתן להציל משהו: ברמת הצרכן הרי אין תחרות. אם יופרטו חלק מחטיבות הייצור וההולכה, אבל לא ההשנאה לצרכנים, זה עדיין פחות גרוע מהפרטה מלאה. דא עקא: פואד איננו נחשב לסוציאליסט-דמוקרט. האם זה מה שנחשב בסופו של יום? נקודה נוספת שיכולה להאיר את דרכנו

זכיינו של רמון בראשות ההסתדרות והפיכתה ל'הסתדרות החדשה' החלישה משמעותית את כוחם של העובדים. לאחר תבוסה זו דיבורים על מאבק עובדים כולל הם הזיה במקרה הטוב, ומעשה שרלטנות במקרה הרע.

כך יכול היה נשיא בית המשפט העליון הקודם, בשתדלנותו למען חקיקת חוקי יסוד, "לשכוח" את זכויות העובדים. במציאות המשפטית הקיימת כיום בישראל, זכותו של אדם לנסוע לחו"ל גוברת על זכותם של עובדי משרד הפנים לנהל מאבק מקצועי ולהשביח את מערך הנפקת הדרכונים. בהמשך לכך זכותם של עובדים לייצוג משותף נופלת מזכותו של מעסיק לערוך חוזה עם כל עובד בנפרד.

בשנות התשעים כונן גם סדר פיננסי חדש-ישן אשר במסגרתו מותר לעשות כמעט הכל בתחום העברת הכספים מהארץ ואליה. סדר זה הביא לכך שהכלכלה המסורתית שמייצרת מוצרים, בטלה בשישים לעומת גודלה ועוצמתה של הכלכלה הוירטואלית, זו שאיננה מייצרת דבר, אלא רק מהמרת ומעבירה כספים ו'אופציות' מיד ליד, אך מסוגלת בהחלט להמיט שואה על הכלכלה הממשית. דוגמה לכוחה של הכלכלה הוירטואלית ראינו בעבר כאשר שר האוצר סילבן שלום ניסה להגדיר מחדש את מעמדו של נגיד בנק ישראל, כך שיהיה לנגיד קשה יותר לקבל החלטות לבדו, מבלי להתייעץ עם גורמים נוספים. מדובר בהצעת חוק בנק ישראל (הקמת מועצת נגידים). נגיד הבנק לא מצמץ אלא הוריד את הריבית בבת אחת בשני אחוזים. שער הדולר ירד בבת אחת. מי שהרוויח שקלים ישראלים בערך של אלף דולר בחודש, עלול היה לגלות פתאום שמשכורתו ירדה לשבע מאות דולר. לאחר מכן "נכנע הנגיד ללחץ השווקים", העלה מחדש את שער הריבית, ויוזמת שר האוצר נמוגה כלא-היתה. העולם הכלכלי למד את השיעור.

רטוריקה מול פרנסה

הטעות של חלקנו בניתוח המצב הזה נובעת ככל הנראה מהטיית הניתוח הפוליטי-כלכלי מהשדה שבו בני אדם מרוויחים את לחמם בפועל ממש, אל השדה שבו הם חושבים על האופן שבו הם מרוויחים את לחמם. כל מי שעיסוקו קשור בחבל טבורו ליצירת תודעה – אנשי תקשורת, פילוסופים, היסטוריונים, כותבים שזהו מקצועם – כל אלה בעלי הטייה

נגיד הבנק לא מצמץ אלא הוריד את הריבית בבת אחת בשני אחוזים. שער הדולר ירד בבת אחת. מי שהרוויח שקלים ישראלים בערך של אלף דולר בחודש, עלול היה לגלות פתאום שמשכורתו ירדה לשבע מאות דולר.

טעות המשותפת כמעט לכל הפרשנים בני זמננו היא להניח כי תודעתו של אדם היא ראשית הגדרתו כאדם.

הנה, קם מישהו כמו עמיר פרץ, שהפך את השיח החברתי ללגיטימי. זהו הישג כביר ואינני מקל בו ראש. אבל אני לא מחשיב את ההישג הזה כשהוא לעצמו אלא רואה בו מכשיר, או כלי – אמנם רב-ערך, ועדיין לא יותר מאשר אמצעי להשגת מטרה אחרת.

ב'אזורי תעשייה' כמו ארז וברקן, עובדים פלשתינים משוללי זכויות של ממש על אדמה זרה, כשהמוצר הסופי אינו מיועד לצריכה ברשות הפלשתינית אלא בישראל.

למערכת המודרנית. המעשים של כל מועמד בתחומים האלה יצביעו על מחויבות אמיתית לחברה הישראלית, לא מחויבות רטורית אלא ממשית. קשה להפריז בחשיבות הרטוריקה, אבל היא איננה עמדה אופרטיבית. נכון, אף אחד לא מקבל ציון גבוה יותר מפרץ בסעיף הרטוריקה. אבל בקריטריון הפרנסה היו לפרץ כמה נקודות חלשות ביותר: אי-תמיכתו בחוק עובדי קבלן, בסוף כהונת הממשלה הקודמת וכבר לאחר שהיה ברור כי הוא עומד ליפול; תמיכתו בתכנית ז'נווה שאיננה שוללת החזרת פליטים לתחומי מדינת ישראל; חוסר יכולתו להכריז על מצב חירום בעת המלחמה האחרונה, הכרזה שהיתה מאפשרת הפעלה של שירותי חירום וסיוע נרחבים לעורף הישראלי, בעת שעמד תחת הפגזות כבדות. אלה כמה דוגמאות. אז מה קובע - רטוריקה או פרנסה?

הפוליטית היא האופן שבו יושתתו יחסי העבודה עם הפלשתינים בהסדר עתידי. ב'אזורי תעשייה' כמו ארז וברקן, עובדים פלשתינים משוללי זכויות של ממש על אדמה זרה, כשהמוצר הסופי אינו מיועד לצריכה ברשות הפלשתינית אלא בישראל. העתקת מקומות העבודה הישראליים לאזורי תעשייה כאלה תמיט חורבן על שוק העבודה בארץ ועל הסיכוי להתקדמות כלכלית משותפת לפלשתינים וגם לישראלים. אופי ההסכם העתידי בין ישראל לפלשתינים יקבע בין היתר גם את אופן התעסוקה של הפלשתינים: האם פרנסתם תהיה בישראל, או האם הפלשתינים יפתחו מקורות פרנסה משלהם תוך הקטנת התלות בעבודה בישראל, כדי לבסס מערכת חברתית וציבורית מודרנית ולהקטין את בסיס הכוח של ארגוני הצדקה האיסלאמיים? תפקידם של ארגוני הצדקה מצידם, הוא לסייע בהנצחת הפיגור בחברה הפלשתינית, זאת על ידי אספקת אמצעי קיום העומדים כאלטרנטיבה

מיכה אשחר הוא חבר קיבוץ קטורה

ketura-aquaculture@ketura.ardom.co.il

:: עופר סיטבון

העכביש | מה ברשת?

www.mof.gov.il

"צריך עכביש", אמרה העורכת. צודקת. אבל על מה נכתוב הפעם? הרי האתרים החברתיים נסרקו ונסקרו כמעט עד האחרון שבהם. פשפוש בניירותי הממוחשבים גילה, למרבה ההפתעה, שהמדור טרם שילח את קוריו הארוכים לאתרו של משרד האוצר. אין ספק, מחדל אמיתי. והלא מדובר בספינת הדגל, חוד החנית ממש, של הניאו-ליברליזם הישראלי. ננסה, איפוא, לתקן את החסר. ייאמר מיד: מדובר באתר מעולה. עשיר בנתונים מעודכנים, במצגות משוכללות ובמגוון גדול של מידע שימושי לאזרח - החל מהשוואת קופות גמל וביטוחי חובה, דרך פירוט היקפי התמיכות הממשלתיות בעמותות וכלה במאגר הקבלנים הממשלתי, ואפילו, לא תאמינו, מדור ללמידה עצמית על רשת האינטרנט. ניתן גם להוריד ממנו טפסים ממשלתיים נחוצים. אלא שבפרפראזה על שירם האלמותי של נושאי המגבעת ז"ל - אתר משרד האוצר הוא, בראש ובראשונה, טקסט פוליטי. זהו טקסט פוליטי בשל השפה האורוליאנית המאפיינת אותו - חוקי ההסדרים הדרקוניים נועדו תמיד "להבריא" את כלכלת ישראל, הפירוטכניקה של מצגות הפאוור-פוינט נועדה לשכנע את השרים שעל אף מימדי העוני, העושר מחלחל ופירות הצמיחה מתחלקים בין כל שכבות האוכלוסיה. זהו טקסט פוליטי בשל הקישורים לשופרים המובילים של מה שמכונה בספרות "המעמד הקפיטליסטי הטרנס-לאומי" - קרן המטבע הבינלאומי והבנק העולמי, האקונומיסט והוול-סטריט ג'ורנל, גולדמן סאקס ומריל לינץ', ושאר נציגי "המחשבה האחידה" הניאו-ליברלית - שהם קבוצת ההתייחסות האמיתית של אנשי המשרד. זהו טקסט פוליטי משום שהמגוון העצום של הנושאים שנדונים באתר - החל מתכנית ויסקונסין, דרך אופן העסקתם של מהגרי העבודה וכלה בשינויים במבנה משק החשמל - מלמדים על העוצמה הרבה של המשרד, ובעיקר על הריכוזיות הגדולה המאפיינת את אופן קבלת ההחלטות הכלכליות בישראל. לבסוף, זהו טקסט פוליטי גם בשל מי שמודר ממנו - נפגעי המדיניות הכלכלית שהמשרד מוביל (אין קישורים לאתרי המוסד לביטוח לאומי או מרכז אדוה, למקרה שתהיתם). על הכל כבר קראתם ב"חברה", אך אין כמו מראה עיניים.